

Методологічні аспекти екологічної політики держави і її вплив на підготовку кваліфікованих кадрів в архітектурі

Досліджено стан та проблеми екологічної політики в Україні. Аналізуються поняття «екологія», «політика», «екологічна політика»; визначаються методологічні складники екологічної політики (протиріччя, закони, принципи); зміст екологічної політики (сукупність принципів, цілей і завдань державної діяльності). Робиться висновок, що реалізація екологічної політики може здійснюватися за такими основними напрямками й пріоритетами: створення єдиної екологічної інформаційної інфраструктури; пошук і впровадження науково-технічних рішень і технологій, направлених на збереження природи; формування правової системи екологічних законів і механізму їх реалізації; розробка й упровадження програм збереження й поліпшення здоров'я населення; екологічна освіта й виховання населення; підготовка екологічних кадрів, зокрема в архітектурі. Визначені основні напрями сучасних досліджень екологічної політики. Стверджується, що формування сучасної екологічної політики держави потребує термінового запровадження нових принципів і підходів та дієвих заходів держави, суспільства, агентів освіти, спрямованих на імплементацію європейської екологічної ініціативи, упровадження державного екологічного складника в усі галузі економіки та сфери діяльності, зокрема, в освіту й виховання архітектурних кадрів, які забезпечать збереження, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів з урахуванням процесів глобалізації економіки, розвитку в країні ринкових відносин, низки міжнародних зобов'язань України в галузі охорони навколишнього природного середовища, формування екологічного мислення громадян.

Ключові слова: екологія, екополітика, екологічне мислення, екологічне виховання, екологічна освіта, екологічна архітектура.

Исследовано состояние и проблемы экологической политики в Украине. Анализируются понятия «экология», «политика», «экологическая политика»; определяются методологические составляющие экологической политики (противоречия, законы, принципы); содержание экологической политики (совокупность принципов, целей и задач государственной деятельности). Делается вывод, что реализация экологической политики может осуществляться по следующим основным направлениям и приоритетам: создание единой экологической информационной инфраструктуры; поиск и внедрение научно-технических решений и технологий, направленных на сохранение природы; формирование правовой системы экологических законов и механизма их реализации; разработка и внедрение программ сохранения и улучшения здоровья населения; экологическое образование и воспитание населения; подготовка экологических кадров, в том числе и в архитектуре. Определены основные направления

современных исследований экологической политики. Утверждается, что формирование современной экологической политики государства требует срочного внедрения новых принципов, подходов и действенных мер государства, общества, агентов образования, направленных на имплементацию европейской экологической инициативы, внедрение государственной экологической составляющей во все отрасли экономики и сферы деятельности, в том числе в образование и воспитание архитектурных кадров, которые обеспечат сохранение, неизнурительное использование и воспроизводство природных ресурсов с учетом процессов глобализации экономики, развития в стране рыночных отношений, ряда международных обязательств Украины в области охраны окружающей природной среды, формирования экологического мышления граждан.

Ключевые слова: экология, экополитика, экологическое мышление, экологическое воспитание, экологическое образование, экологическая архитектура.

The article investigates the status and challenges of environmental policy in Ukraine. Namely analyzed the concept of "ecology", "policy", "environmental policy": determined by methodological components of environmental policy: contradictions, laws, principles and content of the environmental policy: a set of principles, goals and objectives of state activity. It is concluded that the implementation of environmental policy can be carried out in the following main directions and priorities: the creation of a unified environmental information infrastructure; search for and implementation of scientific and technical solutions and technologies aimed at the conservation of nature: the formation of the legal system of environmental laws and the mechanism for their implementation: development and implementation of programs to preserve and improve the health of the population: environmental education and education of the population; training of environmental specialists, in fact in architecture. The basic directions of modern environmental policy research. It is argued that the formation of the modern state environmental policy requires urgent implementation of new principles and approaches, and effective action of the state, society, education agents, aimed at the implementation of European environmental initiatives, the implementation of the state environmental component in all economic sectors and activities, including education and training that will ensure the conservation, sustainable use and restoration of natural resources, taking into account the processes of economic globalization, the development of market relations in the country, the provisions of a number of international obligations in the field of environmental protection, formation of ecological thinking of citizens.

Key words: ecology, environmental policy, environmental thinking, environmental education, environmental education, ecological architecture.

УДК 321.01

Сазонов В.В.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права
Одеської державної академії
будівництва та архітектури

Першочерговою функцією будь-якої держави є забезпечення її національної безпеки, яка включає й екологічний складник, що особливо актуалізується у світлі останніх подій в Україні. Основними цінностями людської цивілізації є права людини на мир, екологічну безпеку, добробут, свободу, конституційний порядок, екологічну архітектуру.

Екологічна архітектура – архітектура, яка співзвучна з природним оточенням і орієнтується на застосування форм і методів, властивих природі [4]. Вона розглядається як важливий чинник, який належить брати до уваги під час розробки екологічної політики й вирішення сучасних архітектурних питань.

Перед світом і державою Україна наразі постало багато різноманітних викликів. Проблема безпекової екологічної політики за значущістю й гостротою вийшла на рівень таких проблем, як боротьба з тероризмом та сепаратизмом, роззброєння, врегулювання регіональних і міжнаціональних конфліктів, ліквідація наслідків гібридних воєн.

Актуальність проблеми визначається обставинами, вказаними нижче.

По-перше, практичними потребами забезпечення екологічної політики людства на національному й глобальному рівнях. Екологічна ситуація у світовій спільноті характеризується не просто як кризова, а як катастрофічна.

Суспільство все більше й більше схиляється до думки про те, що для виявлення меж людської діяльності в рамках системи «суспільство – природа», для подолання екологічної кризи, що склалася, необхідна науково розроблена екологічна політика держави, визначення загальної стратегії й пріоритетів, форм і напрямів екологічних заходів, їх зв'язаності з національною безпекою.

Глобальні зміни клімату, екологічний тероризм, антиекологічна експансія космосу (наприклад, транспортування гелію-2 з Місяця) вимагають колективної політичної волі в проведенні превентивних екологічних заходів щодо недопущення сповзання до екологічного апокаліпсису.

Україна входить у десятку країн світу з найгіршою екологічною ситуацією. Такий висновок оприлюднила американська неурядова організація Blacksmith Institute. Щорічно ця науководослідна установа називає найзабрудненіші місця планети. Україна потрапила в перелік екологічно небезпечних держав через землі навколо Чорнобильської атомної станції. До списку також увійшли Перу, Замбія, Китай, Індія, Киргизстан, Домініканська республіка, окремі міста в Росії. Екологічна «міна» України – Чорнобиль (впливає на повітря, воду, екологічно чисту продукцію, конкурентоспроможність, стійкість, екологічну привабливість інвестиційного клімату та зеленого туризму).

У світі 2 млрд людей п'ють брудну воду. А в Україні – найбрудніша вода в Європі (в Україні 25 пара-

метрів чистоти води, а у світі – 100). Вода стала чинником національної безпеки. Україна також перетворюється на екологічний смітник Європи (ядерне сховище для ВЯП – відпрацьованого ядерного палива, альтернатива – переробка, але поки що відходи зберігають у контейнерах, пеналах).

Непередбаченими є екологічні наслідки добування сланцевого газу, техногенних аварій та пожеж, використання ядерних сховищ, низького рівня переробки сміття.

По-друге, актуальність цих проблем зумовлюється висуненням у розряд сутнісних проблем виживання людини й суспільства в цілому, їх залежністю від радикальної гуманізації всіх соціальних відносин, зокрема екологічних; необхідністю екологічного вимірювання діяльності всіх інститутів суспільства. Соціально-екологічне пізнання має стати чинником існування й розвитку цивілізації загалом й України зокрема.

У соціальній практиці дуже нечітко вимальовується усвідомлення важливості проблеми, хоча йдеться про майбутнє всього людського роду. Екологічний стан на планеті спонукає людей до пошуку шляхів подолання екологічної кризи.

По-третє, актуальність екологічних проблем зумовлена ускладненням екологічної діяльності й зростанням об'єму архітектурних завдань, що виконуються в рамках державних програм розбудови інфраструктури міст та населених пунктів, демілітаризації діяльності військово-промислового комплексу, конверсії військового виробництва, ліквідації наслідків антитерористичної операції (АТО), упродовження в життя екологічної архітектури.

Першочерговою функцією будь-якої держави, будь-якого міста є забезпечення існування всіх складників екологічної, національної безпеки, що актуалізується у світлі останніх подій в Україні (наприклад, пожежі на смітнику у Львові, побудова смітника для шкідливих відходів у Чернігівській області). Це обумовлює необхідність постійного впливу суб'єктів екологічної політики на стан екології, ступінь її якості, на вдосконалення екологічного знання, екологізацію всієї системи освіти (зокрема, кадрів архітектури) на основі парадигми екологічного імперативу.

По-четверте, актуальність проблеми зумовлюється впровадженням кращого досвіду будівельників держав Європейського Союзу й інших країн світу. Наприклад, 70-метровий тунель під автомобільною трасою голландські будівельники побудували всього за одні вихідні, не порушивши жодного екологічного закону. Або будівництво доріг із пластикових пляшок у тих же Нідерландах. Заслуговує на увагу досвід будівництва та переробки сміття у Швеції, мистецького хайтеку архітектора Гауді (храм Святого Сімейства в Іспанії).

Екологічний імператив – складова частина філософії підготовки кваліфікованих кадрів

будівельного комплексу; навчити людину самостійно, творчо мислити та діяти – нагальне завдання освіти. Вимога часу – якісна кваліфікація архітектурних кадрів, їхня екологічна компетенція, адекватна рефлексія та діяльність у гармонії з природою. Наразі суспільству потрібна методологія виходу із системної кризи.

Об'єкт дослідження – екологічна сфера діяльності держави. Предмет дослідження – зв'язки людей із природою. Мета дослідження – систематизувати методологічні основи екологічної політики держави та її вплив на підготовку кваліфікованих кадрів архітектури.

Правляча еліта захоплюється боротьбою за виборця на перманентних виборах. А в політичних діячів немає часу думати про майбутні покоління громадян України. У державі слабкий практичний складник реалізації концепції екологічної політики, відсутній стабільний державний екологічний менеджмент.

Незавершеність політичної, конституційної, судової, освітньої реформ, реформи децентралізації веде до того, що про «зелені проблеми», «зелену економіку», «зелену архітектуру», екологічну безпекову політику згадують тільки перед виборами й після екологічних катастроф, фінансуючи екологічні проекти за залишковим принципом. Ураховуючи побудову конфайнменту на ЧАЕС, нагадаємо положення статті 16 Конституції України: «Забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [1].

Термін «політика» має глибокий зміст та обсяг. На думку Платона, політика – це «мистецтво жити разом». Додамо, що політика – це мистецтво жити разом у гармонії із законами природи.

Термін «екологія» був запроваджений відомим німецьким науковцем Е. Геккелем у 1866 році в книзі «Загальна морфологія організмів». Екологія (від грецького *oikos* – дім, *logos* – наука) – це наука про взаємодію живих організмів і їх спільнот між собою і з навколишнім середовищем.

Сама ж екологія як галузь наукового дослідження була закладена дуже давно: у перших індійських епосах, «Махабхараті» й «Рамаяні», говориться про те, як природні умови впливають на психологічний і фізичний стан людини. Остаточне становлення ідей класичної екології відбулося після появи теорії Ч. Дарвіна. Значний внесок у подальший розвиток екології як науки зробили українці В. Вернадський, М. Левітт, В. Межжерін, І. Дида та інші.

Екологічна політика держави – це науково обґрунтована система поглядів, ідей, принципів, відповідних екологічних відносин, а також діяльність соціальних інститутів держави, яка

спрямована на вирішення протиріч між природою й суспільством, на забезпечення екологічної безпеки країни й громадян.

Знаходження найбільш прийнятних форм співіснування людини й природи – це не тільки вираховування антропогенних чинників, але й усебічне екологічне обґрунтування господарських проєктів, організація постійного моніторингу стану довкілля, запровадження незалежної, обов'язково компетентної служби екологічних експертів, охорона окремих важливих природних об'єктів, контроль за раціональним використанням природних ресурсів, усебічний розвиток екологічної освіти, виховання, а найголовніше – екологічної свідомості.

У свідомості людини повинні закарбуватися методологічні складники екологічної політики: протиріччя, закони, принципи.

До основних суперечностей природи й суспільства належать: потреба суспільства в збільшенні обсягу і якості використовуваної води і її обмежений запас, тривалий цикл самоочищення в природі; потреба в чистому повітрі й перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин; потреба суспільства в енергії й речовині й зменшення їх фізичного обсягу, зниження запасів, тривалість відновлення. Головна суперечність природи й суспільства полягає в потребах суспільства, що росте, в натуральних умовах життя й природних джерелах сировини і в обмежених можливостях природи щодо їх задоволення, у порушенні меж динамічної екологічної рівноваги.

До принципів взаємин природи й суспільства належать: принцип провідної ролі еволюції біосфери в навколишньому середовищі; принцип геоеквівалентного обміну у сфері матеріального виробництва; принцип домінуючого впливу невіробничого природокористування на характер матеріального виробництва; принцип облагороджування природи людиною; принцип оптимізації соціоприродної взаємодії.

До основних законів природи й суспільства належать: закон хвилеподібного розвитку ноосфери; закон домінування багатства над засобами праці; закон послідовного виробничого освоєння форм руху матерії; закон узгодження стану природного середовища з характером і темпами розвитку цивілізації [2].

Екологічні закони мають ще й громадсько-політичні функції, бо екологічні знання необхідні для ефективного розв'язання проблем управління соціальними процесами й у державі, і в усьому світі. Американським екологом Б. Коммонером були сформульовані такі закони:

1) «усе пов'язане з усім». Це означає, що жива динаміка складних і розгалужених екологічних ланцюжків утворює єдину взаємопов'язану систему; в абстрактному варіанті це твердження повторює

відоме діалектико-матеріалістичне твердження про всезагальний зв'язок речей і явищ;

2) «усе повинно кудись подітися» (неформальне перефразування фундаментального фізичного закону збереження матерії). Тут Коммонер ставить одну з найважчих проблем прикладної екології – проблему асиміляції біосферою відходів людської цивілізації;

3) «природа знає краще». Цей закон викликає в літературі найбільшу критику; його положення розпадається на дві відносно незалежні тези. Перша перегукується з відомим лозунгом «Назад до природи», який нині не може бути прийнятий через свою нереалістичність; друга пов'язана із закликом до обережності під час використання природних екосистем;

4) «ніщо не дається даром». Цей екологічний закон об'єднує в собі три попередніх закони; на думку Коммонера, глобальна екосистема є єдиним цілим, у межах якого ніщо не може бути вигране або втрачене і яка не може бути об'єктом загального покращення; усе, що було взяте з неї людською працею, повинне бути відшкодоване. Плати за цим векселем не можна уникнути, вона може бути тільки відстрочена.

Екологічна політика держави своєю безпосередньою метою має відновлення природних систем, що деградували; ослаблення, а в деяких сферах – повне усунення несприятливих екологічних наслідків, пов'язаних з антропогенною діяльністю; забезпечення права кожної людини на здорове екологічне середовище. Зміст екологічної політики складає сукупність принципів, цілей і завдань державної діяльності, законодавчо закріплених у формі актів і рішень уряду, визначення заходів уряду і його органів, спрямованих на забезпечення національної безпеки.

Реалізація екологічної політики може здійснюватися за такими основними напрямками та пріоритетами: створення єдиної екологічної інформаційної інфраструктури; пошук і впровадження науково-технічних рішень і технологій, направлених на збереження природи; формування правової системи екологічних законів і механізму їх реалізації; розробка і впровадження програм збереження і поліпшення здоров'я населення; екологічна освіта і виховання населення; підготовка екологічних кадрів [3]. Збільшуються «зелені» можливості впровадження екологічної політики у зв'язку з децентралізацією місцевого самоуправління, зокрема м. Одеси. Екологічна політика має багато вимірів. Вона й категорія політична, і соціальна, і етична, і економічна; вона є ефективним інструментом тоді, коли адекватно фінансується.

Основні напрями сучасних досліджень екологічної політики:

– дослідження впливу різних чинників довкілля (зокрема, антропогенного походження) на біосис-

теми різного рівня інтеграції (організмowego, популяційного, біоценотичного тощо);

– з'ясування специфіки дії екологічних чинників на поширення, чисельність та еволюцію організмів на нашій планеті;

– розроблення проблем популяційної екології та екології екосистем, вивчення структурно-функціональної організації популяційних систем, угруповань рослин, тварин, мікроорганізмів, біотичних угруповань, дослідження структури й особливостей функціональної стійкості екосистем;

– вивчення закономірностей трансформації енергії та кругообігу в екосистемах і біосфері, дослідження динаміки біогеоценотичного покриву, біотичних угруповань, екосистем;

– розроблення підходів і методів, що забезпечують системні екологічні дослідження, моделювання сукцесійних та еволюційних процесів в екосистемах;

– вивчення дії екологічних чинників на продуктивність популяцій окремих видів рослин і тварин, біотичних угруповань і екосистем, з'ясування механізмів взаємодії компонентів екосистем, що забезпечують їхню цілісність і стійкість;

– розроблення і впровадження методів екологічного моніторингу та систем біоіндикації, моніторингові дослідження стану довкілля й біоти екосистем;

– розроблення методів нормування антропогенного навантаження на екосистеми, прогнозування стану природних комплексів і екосистем під впливом екологічних чинників;

– розв'язання проблем збереження природних комплексів і біорізноманіття в сучасних умовах та опрацювання наукових основ заповідної справи;

– математична екологія, моделювання екологічних та соціальних процесів;

– розвиток екологічної архітектури та впровадження її рекомендацій в архітектурну науку й практику.

Екологічна політика є інструментом євроінтеграції України. У 2012 році Європейська комісія представила нову Програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року, яка проходить під гаслом «Жити добре в межах можливостей нашої планети». Ця Програма спрямована на підвищення екологічної сталості в Європі та перетворення ЄС на інклюзивну й сталу «зелену» економіку. Серед основних тематичних пріоритетів такі: захист, збереження та розвиток природного капіталу ЄС; перетворення ЄС на ресурсозберігаючу, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку; захист громадян ЄС від екологічних тисків та ризиків для здоров'я й благополуччя; максимізація переваг екологічного права ЄС; поліпшення доказової бази екологічної політики; забезпечення інвестицій в екологічну та кліматичну політику та досягнення відповідної вар-

тості інвестицій; поліпшення екологічної інтеграції та узгодженості політики; підвищення сталості міст ЄС; підвищення ефективності діяльності ЄС щодо реагування на регіональні й глобальні екологічні та кліматичні виклики.

В області екологічної освіти й виховання сучасних архітектурних кадрів, удосконалення екологічного інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу необхідно в учбових планах із гуманітарних дисциплін розширити тематику й збільшити об'єм часу на вивчення взаємозв'язку природи й суспільства. Наприклад, ввести в навчальний план для всіх магістрів навчальну дисципліну «екологічна та соціальна безпека»; ЗМІ мають частіше включати в програми матеріали стосовно проблем екологічної політики; необхідно покращити екологічну інформованість, екологічну архітектуру; розширити наявну систему включення студентів у підготовку педагогічних, виховних, архітектурних, будівельних проектів з екологічним складником.

Головною проблемою реалізації ефективної державної екологічної політики є повільна інтеграція екологічного складника, що базується на принципах сталого розвитку, у всі галузі економіки та сфери діяльності, зокрема й архітектуру. Екологічний складник ще не став обов'язковою частиною розроблених у державі стратегій, національних та регіональних програм розвитку.

Соціально-економічні реформи, політична модернізація, децентралізація місцевого самоуправління в Україні проходять без достатнього аналізу та врахування екологічного чинника, що призводить до подальшого послаблення екологічної політики та інституцій, сповільнення необхідних змін у законодавстві, послаблення дієвості моніторингу та контролю за дотриманням екологічних вимог поєднання архітектури й природних умов.

Для того, щоб виконати аналіз архітектурного довкілля стосовно природи, потрібно спиратися на об'єктивні характеристики, які виявляють ставлення людей до навколишнього середовища. Такими характеристиками є: спосіб ставлення до простору; рівень урбанізації середовища; підхід до забезпечення довговічності архітектурних об'єктів і до використання матеріалів; застосування у вирішенні простору регулярних геометричних форм; масштабність архітектурного середовища [4].

Таким чином, формування сучасної екологічної політики України потребує термінового запровадження екологічних принципів і підходів та дієвих заходів держави, суспільства, агентів освіти, спрямованих на імплементацію європейської екологічної ініціативи, упровадження державного екологічного складника в усі галузі економіки та сфери діяльності, зокрема, освіту й виховання, які забезпечать збереження, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів з урахуванням процесів глобалізації економіки, низки міжнародних зобов'язань України в галузі охорони навколишнього природного середовища, гармонізації природного й соціального середовища міст, формування екологічного мислення кадрів архітектури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. – К. : Просвіта, 2014. – С. 6.
2. Комаров В. Социальная экология: Философские аспекты / В. Комаров. – Л. : 1990. – С. 145, 154.
3. Заверуха Н. Основи екології : [навч. посібн.] / Н. Заверуха, В. Серебряков, Ю. Скиба. – К. : Каравела, 2011. – С. 280.
4. Дида І. Екологічні основи традиційної української архітектури : [монографія] / І. Дида. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 6, 97.